

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду која је донета на седници одржаној 27. марта 2023. године одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње Валерије Дабетић под називом „Изазови консолидације судства као независне гране власти на почетку 21. века“. Након што смо прегледали и извршили оцену достављене докторске дисертације, задовољство нам је да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

І Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

а) Подаци о кандидаткињи

Кандидаткиња Валерија (Борислав) Дабетић рођена је 22. фебруара 1989. године у Београду. Основну школу „Борислав Пекић“ и Девету београдску гимназију „Михаило Петровић – Алас“ завршила је са одличним успехом. Правни факултет Универзитета у Београду уписала је 2008. године, а дипломирала 2012. године са просечном оценом 9,16. Током студија била је стипендиста Министарства просвете и науке Републике Србије и носилац награде Свети Сава, коју сваке године додељује Правни факултет својим најбољим студентима.

У школској 2012/2013. години уписала је мастер академске студије на Правном факултету Универзитета у Београду, студијски програм на енглеском језику: Мастер европских интеграција (*Master in European Integration*) које је успешно завршила са просечном оценом 9,60 и стекла академски назив мастер права европских интеграција. Мастер рад на тему *Harmonizing Serbian Environmental Legislation with the European Acquis* одбранила је са највишом оценом (10). Школске 2017/2018. године уписала је мастер академске студије социологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду, које је завршила у септембру 2018. године одбранивши, са оценом (10), мастер рад под називом *Врсте притисака на судије у Србији данас и њихови одговори*. Остварила је просечну оцену 9,33 и стекла је академски назив мастер социолог. Школске 2015/16. године уписала је докторске академске студије на Правном факултету Универзитета у Београду, студијски програм: Право, Ужа научна област теорије државе и права, социологије права и филозофије права. У току студија је остварила просечну оцену 9,70.

Током трајања основних студија завршила је неколико стручних пракси, била је полазник многих курсева и учествовала је на више семинара и конференција. Током трајања студија била је ангажована у раду Студентског парламента Правног факултета и студентских организација AEGEE (*European Students' Forum*) и ELSA (*European Law Students' Association*), где је као руководилац сектора за семинаре и конференције осмислила и организовала бројне активности. Касније је као тренер и предавач у оквиру летњих школа обучавала нове чланове. Од 2016. године је почасни члан ELSA-е.

Након завршетка основних студија радила је као млађи сарадник у адвокатској канцеларији „Карановић - Николић” у одељењу за заштиту конкуренције, након чега је усавршаваће наставила у канцеларији „Драгош Цукавац”, да би приправнички стаж завршила у адвокатској канцеларији „Ивић”, 2015. године.

Од 2016. године је запослена на Правном факултету Универзитета у Београду као сарадник у настави, а откад је изабрана у звање асистента 2018. године, осим предмета Основи социологије права, учествује у извођењу наставе на предмету Правна етика и у оквиру вештине Номотехника и писање правних аката помаже наставницима у извођењу испита.

У току докторских студија, током 2021, 2020 и 2018. године, као стипендиста програма *SEE/EU Cluster of Excellence in European and International Law*, кандидаткиња је провела укупно пет месеци на истраживачком боравку на *Europa – Institut – Universität des Saarlandes* у Немачкој. Један од мастер курсева из методологије социолошких истраживања под називом *Socio-Legal Research: Theory and Practice* похађала је 2017. године, на светском центру за социологију права – *Instituto Internacional de Sociología Jurídica de Oñati* у Шпанији (Међународни институт за Социологију права – Оњати) и положила са највишим оценама (9.5/10). У јулу 2017. године је похађала курс под називом *The Political Construction of Judicial Independence* на престижном *Institut für Recht und Ökonomik* у Хамбургу (Институт за право и економију), како би стекла знања за шири компаративни оквир о начину избора и положају судија у свету.

Као запослена на Правном факултету, током новембра и децембра 2022. године учествовала је у програму размене *Go Styria scholarship programme* која се додељује надареним докторандима из југоисточне Европе. Током свог боравка у Аустрији, кандидаткиња је у оквиру мастер програма *Interdisciplinary Joint Master's Programme in Southeast European Studies* одржала два предавања на Универзитету у Грацу. Једно предавање у оквиру курса *Political and Constitutional Systems of Southeastern Europe* на тему “*Judges Should Only Judge – Should They?*” и у друго оквиру курса *Introduction to the Interdisciplinary Approach* на тему “*What is so Special About Judges? – Analyzing Judiciary Using Mixed-Method*”. Током истраживачког боравка на Универзитету у Грацу, сарађивала је са професорима из *Centre for Southeast European Studies* и изабрана је за једну од учесница Шестог семинара намењеном студентима докторских студија (*6th DQ Winter Semester Retreat*), где је представила своје опсежно емпиријско истраживања о судијској култури у Србији и дискутовала са еминентним професорима у овој области. Током мастер и докторских студија учествовала је на више семинара и конференција у Србији и у иностранству.

Тренутно је ангажована на пројектима од националног значаја под називом „Идентитетски преображај Србије” и „Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније”, као и на међународним пројектима „New Quality in Education for Gender Equality – Strategic Partnership for the Development of Master’s Study Program Law and Gender” који има за циљ постизање већег степена родне равноправности, „Modernising European Legal Education - MELE“ који је оријентисан на унапређење образовања младих правника и *pro bono* на пројекту „UniSAFE – Ending Gender Based Violence“ који тежи искорењивању родно заснованог насиља у универзитетским срединама.

Од 2021. године чланица је Управног одбора Центра за промоцију науке који има за циљ да кроз различите интерактивне активности промовише науку и технологију широј јавности. Течно говори, пише и чита енглески и шпански језик.

Учествовала је на већем броју научних конференција и објавила је 17 радова из области социологије права и правне етике, као и два приказа књига:

1. “Gender and Structural Inequalities from a Socio-Legal Perspective” in: Gender Competent Legal Education, (ed.): Vujadinović Dragica, Fröhlich Mareike, Giegerich Thomas, Springer Textbooks in Law 2023, (Eva Bermúdez Figueroa, Valerija Dabetić, Raquel Pastor Yuste and Zara Saeidzadeh), p. 95-142. (M13)
2. „Building Transversal Skills And Competences In Legal Education“, in: *Law and Beyond*, Springer 2023 (in print), 2023, (Marija Vljaković, Valerija Dabetić). (M13)
3. „New Constitutional Amendments in the Field of the Judiciary – A Step Towards Europe?“, *Contemporary Southeastern Europe* (in print), 2022. (M23)
4. „Бити или не бити адвокат? Корпоративизација адвокатуре као одступање од њеног традиционалног професионалног смисла“, *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније*, ур.: Радовић, Вук, Београд 2021, стр. 540-558. (M44)
5. „Online Teaching as A Crisis Education or Education of The Future?“, *Annals FLB – Belgrade Law Review* 4/2022, p. 1165-1190 (M24)
6. „Зашто добри људи понекад чине лоше ствари? – феномен моралног ишчезавања у адвокатској професији“, *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније*, Београд 2021, ур.: Радовић, Вук, стр. 527-548 (M44)
7. “Legality” Of The Legal Order In Postwar Serbia From 1944 to 1946? Organization And Work Of The Judiciary“, *Annals FLB – Belgrade Law Review* 4/2020, p. 158-183 (M24)
8. „Медији као трећа странка судског поступка – улога „седме силе“ у обавештавању јавности“, *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније*, ур.: Радовић, Вук, Београд 2020, стр. 569-586. (M44)
9. „Утицај политичке елите на очување (не)сталности судијске функције у Србији“, *Судство као власт*, ур.: Јовановић, Миодраг и Здравковић, Ана, Београд 2020, стр. 55-72. (M60)

10. „Персонална независност судија у Србији – идеал или илузија?“, *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније*, ур.: Радовић, Вук, Београд 2019, стр. 521-538. (M44)
11. „Serbia and Bosnia and Herzegovina: Challenges of Democratic Consolidation and Liberalisation“ in: *Lawyers in Society – 30 Years Later*, (ed.): Abel, Richard *et al.*, Hart Publishing, Oxford 2020, (Vuković Danilo, Dabetić Valerija and Forić Samir). (M14)
12. „Савремено схватање духовне поруке Косовског мита“, *Зборник Матице српске за друштвене науке* 70(3)/2019, стр. 313-325 (коауторски Борислав Гроздић и Валерија Дабетић). (M24)
13. „Normative Endangerment of Institutional Independence of Judiciary in contemporary Serbia“, International Scientific Conference, Yearbook - „*Human Rights Protection - From Unlawfulness to Legality*“, Нови Сад 2018, стр. 373-387. (M60)
14. „Изазови правничке професије у неолиберализму – случај Србије“, *Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније*, ур.: Радовић, Вук, Београд 2018, стр. 530-548. (M44)
15. „Галиганово схватање Хартове теорије друштвених правила“, *Идентитетски преображај Србије*, ур.: Вујадиновић, Драгица и Чучковић, Бојана, Београд 2017, стр. 359-373. (M44).
16. „Однос државе према професионалном удруживању судија – случај Друштва судија Србије“, *Право и привреда* 10(12)/2016, стр. 89-109. (M51).
17. „How to Harmonize Serbian Environmental Legislation with the European *Acquis*? – the GMO Issue“, International Conference of PhD Students in Law and Law Students (8th Edition), *Studii Cercetari Juridice Europene* (European Legal Studies and Research), Темишвар 2016, стр. 499-508.

Прикази књига:

1. Brian Tamanaha, *A Realistic Theory of Law*, *Anali Pravnog fakulteta* 1/2019. (M27)
2. Reza Banakar, *Normativity in Legal Sociology – Methodological Reflections on Law and Regulation in Late Modernity*, Springer International, *Sociologija* 4(57)/2015. (M27)

б) Основни подаци о дисертацији

Докторска дисертација Валерије Дабетић „Изазови консолидације судства као независне гране власти на почетку 21. века“ садржи 168 страница основног текста и обликована је у складу са важећим Упутством о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду од 2019. године (формат А4, маргине 20mm,

проред подешен на 1 ред, фонт *Times New Roman*, величина писма основног текста 12 типографских тачака).

Дисертација садржи насловну страну на српском и енглеском језику, страну са подацима о ментору и члановима комисије на српском језику, страну са подацима о докторској дисертацији на српском и енглеском језику, 3 стране садржаја, страну са списком најважнијих скраћеница, основни текст подељен на два дела (теоријски и методолошки део) и укупно седам поглавља, 21 страну са списком коришћене литературе, 15 страна прилога, биографију на једној страни, изјаву о ауторству, изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјаву о коришћењу (укупно четири странице). Истраживачку грађу која је коришћена при изради докторске дисертације чине монографије, уџбеници, зборници радова, приручници, чланци, студије/извештаји, прописи, судска пракса, интернет извори и други извори (**укупно 418** библиографских јединица).

Докторска дисертација је подељена на следеће целине:

1. Уводна разматрања (три поглавља),
2. Друштвено историјски контекст (пет поглавља),
3. Теоријски оквир (пет поглавља),
4. Детерминистички модел за истраживање независности судства (три поглавља),
5. Методолошки оквир (три поглавља),
6. Структурне и актерске детерминанте независности судства у савременој Србији (пет поглавља),
7. Закључак

У складу са Правилником о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ проверила је оригиналност докторске дисертације коришћењем софтвера *iThenticate*. Индекс сличности износи 10%, а све утврђене појединачне сличности с другим објављеним текстовима износе мање од 1%, и у једном случају 2%.

Ментор проф. др Саша Бован је, на основу увида у извештај, дао позитивну оцену докторске дисертације, утврдивши да је наведени индекс сличности последица цитирања, упућивања на правне прописе, коришћења општих места и података и библиографских података о коришћеној литератури.

II Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације кандидаткиње Валерије Даветић је утицај друштвених фактора – структуралних као спољних (егзогених) и актерских као унутрашњих (ендогених) – на консолидацију судства као независне гране власти у Србији на почетку 21. века. Кроз реконструкцију специфичног друштвеног контекста, рад има за

циљ да идентификује друштвене детерминанте (економске, политичке и културно–професионалне), установи њихов међусобни однос и релативни интензитет утицаја на конституисање независног судства у савременој Србији односно у периоду од 2000. године па све до данас.

Циљеви докторске тезе су: (1) идентификовање друштвених фактора који отежавају консолидацију судске власти као независне гране власти, (2) установљавање међусобног односа ових фактора и 3) утврђивање њиховог релативног интензитета утицаја. Под релативним интензитетом се подразумева поређење интензитета и значаја различитих друштвених фактора једних у односу на друге. Другим речима, емпиријско истраживање тежи да открије да ли структурални фактори условљавају делање актера, као и да ли и на који начин актерски фактори заузврат репродукују структуралне факторе. У том смислу у раду кандидаткиња покушава да одговори на основно питање – Да ли и у којој мери је судство у Србији независна грана власти? Као и на остала питања – Колики утицај имају структурални и актерски фактори на консолидацију судства као независне гране власти? Да ли и на који начин кумулативни утицај структуралних фактора условљава односно ограничава делање судија као актера? Да ли је интензитет ових фактора преовлађујући и до те мере пресудан, да делање судија као актера не може да утиче на промену њиховог положаја? Или пак судије као актери нису довољно активни и истрајни у покушајима унапређења свог положаја?

Рад је настао као резултат примене неколико **научних метода** карактеристичних за истраживања у друштвеним наукама. Предмет рада је захтевао *интердисциплинарни приступ*, што је даље наметнуло коришћење *социолошких метода*, конкретно квантитативних и квалитативних приступа. Стога тежиште рада чини емпиријско истраживање спроведено у четири фазе: а) квалитативно истраживање као почетно, експлоративно (полуструктурирани интервјуи са 30 судија из различитих судова опште надлежности у Србији), б) квантитативно истраживање (упитник који је дистрибуиран електронским путем и поштом свим судовима опште надлежности у Србији (основни суд, виши суд, и апелациони суд) и који броји 620 валидних одговора), в) квалитативно истраживање у сврху провере и допуне добијених резултата (укупно 22 интервјуа са председницима и судијама основних, виших и апелационих судова) и ф) три фокусиране групне дискусије са судијама и судијским сарадницима из судова опште надлежности (укупно 29 судија). Приликом сређивања прикупљених података коришћена је анализа садржаја у циљу систематизације добијене искуствене грађе. У теоријском делу рада је коришћен *нормативни метод* (анализа позитивних правних прописа националног и међународног законодавства) и *компаративни метод* (у циљу тражења аналогичности и различитости са решењима из других правних система). Детерминистички модел, представљен у теоријском делу, операционализован је кроз постављена питања. Добијени резултати су анализирани најпре самостално, након чега су и упоређивани како би се установио њихов међусобни однос и релативни интензитет утицаја.

III Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У дисертацији кандидаткиња полази од основне хипотезе – *кумулятивно дејство структуралних и актерских друштвених фактора отежава консолидацију судства као независне гране власти у Србији на почетку 21. века*. Основна хипотеза је даље операционализована кроз четири полазне претпоставке, које су након спроведеног истраживања све и потврђене.

1. *Економски фактори као структурални чиниоци допринели су да материјални положај и услови за рад судија отежавају консолидацију судства као независне гране власти у Србији.*

Сложеност материјалног положаја судија се најпре огледа у томе да судије нису прости чиновници, бирократски службеници или обични запослени по уговору у раду. Они су више независни потписници уговора, који рутинска и нерутинска питања решавају самостално, уз већу или мању дозу креативности. Иако су у (специфичном) радном односу, судије као и сви остали запослени радници, реагују на позитивне или негативне промене које се дешавају на тржишту рада. Они су ипак само људи, те као и већина других људи, желе да имају лепо плаћен посао који ће им омогућити одређени друштвени статус, изван друштвених утицаја, осећај задовољства и довољно слободног времена за доколицу. Стога су економски фактори неизоставни део општег оквира који условљава могућност да неко има жељу да постане део судијске професије.

2. *Политички фактори као структурални чиниоци отежавају јачање судства као независне гране власти у Србији.*

Према неким мишљењима, политички притисак на судство и судије је просто немогуће елиминисати, јер политичке институције на различите начине утичу на избор судија и дефинисање њихових надлежности. Пошто судије не живе изоловано од друштва, и реагују на ове утицаје, понашање судија је на различите начине „политички” обликовано“. Стога је општи став је да треба континуирано радити на унапређивању гаранција независности како би судије могле да остваре баланс између независности и друштвене одговорности, као и висок ниво професионализма и квалитета у раду. Иако је дијапазон политичких утицаја заиста велики, они се могу поделити на **унутрашње** (лична идеолошка опредељења судије као скуп вредносних, моралних, политичких, верских и других уверења), који несумњиво имају вишеструке последице по положај, функционисање и структуру судства, али у раду су анализирани само **недозвољени** извори и механизми политичких фактора, као структурних фактора који долазе „**споља**“ у оквиру непосредног институционалног окружења, ширег институционалног окружења и ширег ванинституционалног окружења.

3. *Културни и професионални фактори као актерски фактори отежавају консолидацију судства као независне гране власти у Србији.*

Пренаглашени фокус на утицај друштвених институција, може да занемари све институционалне ефекте које може да произведе делање друштвених актера. Стога је

интеракција институција (друштвених структура) и појединаца и друштвених група (друштвених актера) кључна детерминанта за разумевање карактера независности и одговорности целокупног правосуђа. Зато посебно тежиште овог рада чине културни и професионални фактори који обликују делање судија као појединаца, као представника своје професионалне заједнице и чланова институције тј. судства као гране власти. Ова најужа група фактора показује на који начин друштвени актери својим делањем (не)репродукују услове који утичу на консолидацију судске гране власти као независне. Ови фактори се могу подвести под заједнички именованељ „судијска култура“ тј. „ментални софтвер судија“ коју је за потребе докторске дисертације кандидаткиња дефинисала као скуп „ставова, уверења, норми и обичаја које деле представници одређеног судског система, а који прописују друштвено пожељна понашања од појединаца у оквиру неког институционалног и ванституционалног окружења“.

4. *Економски, политички, културни и професионални фактора у различитој мери утичу на консолидацију судства као независне гране власти у Србији.*

Овим радом се емпиријски истражује, заправо преиспитује, доста раширен ”мит” да на консолидацију судства у Србији као независног утиче само једна или две групе фактора – економских и/или политичких. Кандидаткиња је мишљења да на консолидацију независног судства у Србији утиче више група друштвених фактора, стога полази од идеје да је консолидација судства знатно отежана због кумулативног дејства структуралних (економских и политичких) и актерских (културни и професионални) фактора. Како истиче у раду, кандидаткиња верује да постоји повратна спрега односно да се поменути фактори међусобно преплићу, тако што структурални условљавају делање актера који заузврат репродукују и учвршћују структуралне факторе.

IV Кратак опис садржаја дисертације

У уводном делу рада, предочен је предмет рада тј. утицај структуралних (егзогених) и актерских (ендогених) друштвених фактора на консолидацију судске гране власти као независне у Србији на почетку 21. века. За циљ истраживања постављено је идентификовање друштвених фактора који утичу на немогућност судске власти да се консолидује као независна грана власти, као и установљавање њиховог међусобног односа и релативног интензитета утицаја. Изложен је систем хипотеза кроз преглед основне и секундарних хипотеза, дат је сажет опис поглавља, као и преглед и анализа досадашњих домаћих и страних истраживања.

Други део рада посвећен је специфичном друштвеном контексту у коме је Србија, данас као полу/периферијска земља, заједно са судством као носећим стубом владавине права, пролазила кроз различите процесе транзиције. Социолошко-правном анализом положаја судија и степена остварене независности период од 2000. године као закаснеле тј. одложене трансформације са посебним освртом на актуелни процес европских интеграција,

представљена је институционална и ванинституционална борба судијских представника за установљавање и стварање независног, самосталног и сталног судства.

У оквиру трећег, теоријског дела кандидаткиња је настојала да превазиђе тешкоће око дефинисања појма „независно судство“. Оно што су до сада показала многа компаративна истраживања, јесте да независност судства никад није у потпуности остварена, али никад није ни потпуно ишчезла, већ јача и слаби зависно од различитих друштвених чинилаца. Независност најчешће зависи од неког другог ентитета и зато независност судства мора бити посматрана у односу на неког другог или нешто друго – преостале гране власти, хијерархијски надређене судове, појединце, интересне групе и друго. У раду се испитују три димензије независности: персонална (*de facto* независност судије као појединца), институционална (*de iure* независност суда као институције) и функционална (независност судија у примени права) независност судства.

У четвртном делу рада анализира се комплексан детерминистички модел као скуп смерница за емпиријско истраживање. Овај модел има за циљ да открије (не)постојање и релативни интензитет друштвених фактора који су имали пресудан утицај да се у особеном друштвеном контексту, судство у Србији суочава са многим друштвеним изазовима у процесу консолидације као независне гране власти. Пошто историјско наслеђе није једини чинилац овог „неуспеха“, испитује се кумулативно дејство: а) *структуралних фактора* – економских фактора (материјални положај и услови рада) и политичких фактора (подела власти, постојање притисака, нормативно угрожавање независности судија) и са друге стране б) *актерских фактора* – културних фактора (судије као друштвено одговорни актери, судијски активизам) и професионалних фактора (професионални етос, колективно делање, перманентна едукација).

Пети део посвећен је методолошким питањима. Након образложења научне утемељености мултиметодског истраживања, изложена је оправданост изабраног узорка, представљен је временски и просторни оквир у коме је спроведено теренско истраживање, и кандидаткиња се суочава се са тешкоћама и препрекама у реализацији самог истраживања. Рад се заснива на емпиријским налазима добијеним: 1) квантитативним начином истраживања – упитник који се базира на 620 валидних одговора са судијама судова опште надлежности у Србији – основних, виших и апелационих судова и 2) квалитативним начином истраживања – 52 интервјуа спроведених „лицем у лице“ (франц. *tete-a-tete*) и 3) три фокусиране групне дискусије са судијама судова опште надлежности у Србији.

Шести део посвећен је анализи и дискусији о емпиријским подацима. Овај део подељен је у пет засебних целина. Свака целина је подељена на два дела – а) представљање резултата и б) дискусију о резултатима. Прво су коментарисани социо-демографски подаци и друштвене и професионалне импликације већег присуства жена у судству уопште, као и на руководећим судским положајима. Друга целина посвећена ја различитим аспектима (не)задовољства послом испитаника. Трећи део односи се на утицај друштвено-економских фактора као изазовима за независно обављање судијске функције. Четврти део бави се питањем друштвено-политичких фактора и евентуалних спољних утицаја на судије у оквиру ужег и ширег институционалног окружења и ванинституционалне нише. Последњи

сегмент анализира различите културне и професионалне варијабле које према мишљењима испитаника имају утицај на консолидацију судства као независне гране власти у Србији. Све дискусије обogaћене су компаративним искуствима других држава, и у оквиру сваког дела се истражује међусобни утицај и релативни интензитет најзначајнијих друштвених фактора из визуре испитаника.

Коначно, седми део рада чине закључна разматрања поводом истраживачких питања и хипотеза у којима је изнета и укупна анализа добијених резултата. Ово, као и свако друго истраживање има своја теоријска и методолошка ограничења, тако да кандидаткиња рад завршава предлозима за даља истраживања која ће помоћи да се постојећа сазнања продубе и прошире.

Након закључка дат је преглед коришћене литературе на српском и на страним језицима, као и Прилози I у коме су представљени: а) списак питања за упитник, б) Водич за интервју, в) образац за писмену сагласност испитаника, г) информације за учеснике у истраживању, д) молба правосудним институцијама да узму учешће у истраживању, њ) потврда Правног факултета о намерама истраживача и оправданости истраживања и е) коментари испитаника о спроведеном истраживању. У оквиру дела Прилози II налази се: а) биографија кандидаткиње, б) изјава о ауторству, в) изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и г) изјава о коришћењу.

V Остварени резултати и научни допринос дисертације

Што се тиче остварених **резултата** можемо рећи да су сва три постављена циља докторске дисертације остварена – 1) идентификовани су одређени друштвени фактори који отежавају консолидацију судске власти као независне гране власти, 2) установљен је њихов међусобни однос и 3) утврђен је њихов релативни интензитет утицаја. Примењена методологија се показала као одговарајућа, а све постављене хипотезе су након теоријске емпиријске провере потврђене. У раду се дошло до неколико важних резултата:

1. *На консолидацију судства у Србији утиче више група друштвених фактора – овај рад разоткрива доста раширен "мит" да на консолидацију судства у Србији као независног утиче само једна или две групе фактора, најчешће само политичких и/или економских. Постављањем сложеног детерминистичког модела и емпиријском провером, кандидаткиња је научно доказала да, према општем мишљењу испитаних судија, постоји и трећа група фактора – културно-професионалних фактора, која утиче на унапређење независности судства. Ови фактори се могу подвести под заједнички именоватељ „судијска култура“ тј. „ментални софтвер судија“ која је за потребе докторске дисертације дефинисана као скуп „ставова, уверења, норми и обичаја које деле представници одређеног судског система, а који прописују друштвено пожељна понашања од појединаца у оквиру неког институционалног и ванинституционалног окружења“.*

2. *Економски фактори као структурални чиниоци отежавају консолидацију судства као независне гране власти у Србији* – добијени емпиријски подаци, показали су да је највећи изазов судија у Србији велики обим посла односно број предмета које треба да реше на месечном нивоу (3,79). Количина посла, која се показала као један од главних проблема и у компаративној анализи, утиче крајње негативно на ефикасност у раду, трајање судских поступака, решавање старих предмета, али и квалитет самих одлука. Други велики изазов, сигурност радног места односно сталност судијске функције, веома је високо позиционирана као проблем (3,69), док је примера ради, крајње неочекивано, висина плате рангирана тек на петом месту као проблем (3,46). Несталност судијске функције тј. неизвесност, несигурност радног места ствара „субјективни доживљај претње“ и бриге код судија, у погледу депривације различитих аспеката живота, као што су материјални положај, друштвени угледи, социјалне мреже, личног идентитета, организовања времена итд.
3. *Политички фактори као структурални чиниоци отежавају јачање судства као независне гране власти у Србији* – емпиријски резултати су, на првом месту, показали висок ниво незадовољства у погледу правног оквира којим је регулисан положај судија у Србији (3,4). Доминантан став испитаника је да постојећи нормативни оквир није адекватан и да треба радити на његовом унапређивању, јер постоје различити облици нормативног угрожавања независности судства. Факторска анализа је показала да велики утицај на независност судства имају и следећа три фактора – атмосфера општег притиска на судије (2,4), медијско извештавање (2,1) и (ин)дикретни утицаји од стране хијерархијски виших судијских инстанци (2,0). Код значајног броја судија присутан је осећај константног притиска на суд као институцију и на судије као појединце, што је створило једну атмосферу општег притиска на судије. У таквом друштвеном контексту, судије првенствено виде медије као средство посредством кога се иницирају и пласирају различити притисци који долазе од стране извршне и законодавне власти, адвоката, странака у поступку, различитих интересних група, познаника итд. Положај судија се додатно компликује када имамо у виду да судије перципирају више судске инстанце као пасивни и активни извор притисака.
4. *Културни и професионални фактори као актерски фактори отежавају консолидацију судства као независне гране власти у Србији* – иако дају предност структуралним факторима, који према мишљењу испитаника имају већи утицај у односу на културне и професионалне факторе, савремене судије имају свест о значају личног, колективног и друштвеног делања. Факторска анализа је показала да испитаници као највећи изазов за унапређење независности судства виде – континуирано професионално усавршавање (4.38), лични и професионални интегритет судије (4.38), непристрасно и независно пресуђивање (4.23) и лично усавршавање (4.18). Ове четири варијабле заправо представљају скуп теоријских и практичних знања и вештина тј. стручност и

интегритет судије као појединца, што је окосница персоналне независности. Ово је позитиван налаз, јер показује да су судије у Србији свесне да њихов лични ангажман у значајној мери утиче на степен независности судства.

5. *Присутно уверење да „судије треба само да суде”* – како показују резултати квалитативног истраживања, међу испитаницима је прилично раширено уверење да судије као друштвена група немају велику снагу, те да не могу бити носиоци друштвених промена. Од неколико разлога који су судије наводиле за овакав став, можда је најважнији онај где судије опис свог посла виде доминантно у функцији пресуђивања. Како кандидаткиња закључује, овакво схватање је доста рестриктивно, јер свако схватање права као заната и свођење правничког позива на обично извршавање радних задатака за последицу има ерозију културне аутономије и рада у јавном интересу, тако је и професија судија много комплекснија од самог пресуђивања. Према мишљењу кандидаткиње, судска аутономија није и судска аутаркија. Другим речима, суд није и не треба да буде затворена институција, већ треба и мора да буде отворен ентитет, активан субјект који се непосредно бави унапређењем друштвених односа. Такав приступ захтева промену (научених) уверења и менталитета самих судија, али и преображај правне науке и начин подучавања.

Научни допринос - Иако су се многи аутори различите професионалне позадине бавили овом темом, уочава се дефицит у интегралном тј. интердисциплинарном приступу предметном феномену. Стога је од великог научног значаја то што је ова област истражена уз помоћ социолошког, правног и историјског приступа. Комбиновање метода истраживања помаже да се друштвени феномени објасне кроз различите научне призме, те је овај предметни феномен сагледан из што више научних углова. Додатно, у оквиру социолошког метода коришћен је квалитативни и квантитативни метод прикупљања података који осим својих различитости имају и доста сличности. Пре свега, оба истраживачка приступа теже добијању нових сазнања како би што боље објаснили друштвене феномене. Такође, редукују комплексну стварност само на оне аспекте који су предмет одређене анализе и труде се да стварност прикажу објективно, онаквом каква јесте. Додатно, прикупљају емпиријске податке према унапред утврђеним критеријумима и процедурама итд.

Оно што издваја овај рад у односу на истраживања у која је до сада остварен увид, је његов *предмет*. За разлику од већине досадашњих истраживања која се баве делањем и утицајем различитих друштвених група и институционалних актера на судије и судство, као и формалним правилима која регулишу њихов институционални положај, овај рад се, између осталог, нарочито бави и самим судијама као друштвеним актерима. Посебно тежиште је на анализи специфичне судијске културе која као супкултура или можда контракултура, (не)репродукује одређено делање судија у савременој Србији и утиче на њихов друштвени и професионални положај. Недовољна истраженост значаја и интензитета утицаја актерских фактора (културно-професионалних) и интерне перспективе судија као актера, има велики теоријски значај.

Пошто судије обављају функцију од општег значаја за друштво и њихово делање превазилази професионалне димензије, *разумевање судијског понашања није само академски интерес, већ је кључ правне реформе*. У случају Србије, ово питање је од значаја за ширу демократску консолидацију Србије, јер недостатак релевантних података тј. мишљења и ставова судија може да буде од утицаја у правосудним реформама које нису достигле планирани успех. Управо се ту огледа допринос друштвених наука, изнад свега социологије која својим фронетичким приступом може да допринесе рефлексивној анализи и расправи о циљевима, средствима, вредностима и интересима, што је услов политичког, економског и културног развоја друштва. У раду је та социолошка перспектива, којој је иманентан критички приступ, била инструментализована као агенс друштвене промене. Коначно, једна оваква свеобухватна научна студија може да подстакне конструктивну јавну расправу и утиче на унапређење друштвеног и професионалног положаја судија у Србији.

Пратећи основне критеријуме научне исправности емпиријских истраживања, можемо рећи да је изабрана тема значајна, актуелна, занимљива, те као таква вредна пажње. Истраживањем овог предметног феномена кандидаткиња је обезбедила богат корпус (нових) података који могу да имају велику практичну примену. Коришћене методе, објективне тешкоће и лични изазови истраживачице су представљени искрено и транспарентно, што значи да је истраживање веродостојно у смислу да су детаљно описане све фазе и примењени поступци. Како кандидаткиња сама наводи, а и увидом у прилоге I можемо и сами да закључимо, емпиријско истраживање је спроведено уз поштовање свих истраживачких етичких принципа и начела. То између осталог значи да су учесници у истраживању учествовали на добровољној и анонимној бази и да је за спровођење истраживања претходно затражено одобрење. Можемо да закључимо да је истраживање кохерентно, у смислу да је поштована сагласност између истраживачких питања, метода, изведених закључака због чега верујемо да ће рад да има снажан утицај на читаоце. Рад остварује значајан теоријски допринос, о коме је већ било речи, као и практични допринос о чему ће сада бити више речи.

Осим теоријског доприноса, рад има и велики практични значај. Резултати обимног и свеобухватног истраживања које је спроведено на узорку свих 95 судова опште надлежности и узорку свих судија у Србији (укупно 1890), могу бити коришћени у сврху побољшања важећег нормативног оквира. Другим речима, добијени резултати су заправо смернице за унапређење положаја судија чиме се истовремено јачају основни принципи владавине права – начело поделе власти и независност судства. У области економског положаја судија, треба радити на, према мишљењу судија, два највећа проблема – велики обим посла и (не)сигурност радног места. Што се тиче политичких фактора, изнети ставови судија могу да утичу да се промени начин на који медији извештавају о судијама и судским процесима, да се елиминишу директни и индиректни утицаји на судије, примера ради посредством прописивања озбиљнијих санкција за носиоце притиска на судије итд. у оквиру културних – јачати свест о значају личног, колективног и друштвеног деловања. Пошто судска аутономија, није и аутаркија, идентификовање основних проблема из перспективе носилаца судијске функције може бити кључно за стварање плодног „савеза“

између судија и других носилаца власти. Уважавањем њихових мишљења, и *de iure* и *de facto* изменама, заиста може да се мења политичка и правна култура у Србији.

VI Закључак

Имајући у виду да је докторска дисертација кандидаткиње Валерије Даветић под називом „Изазови консолидације судства као независне гране власти на почетку 21. века“ написана у свему према раније одобреној пријави, те да је оригинално и самостално научно дело којим је кандидаткиња дала значајан допринос науци социологије права, сматрамо да су се стекли сви услови да се приступи њеној јавној одбрани. Слободни смо да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду учинимо предлог да прихвати позитивну оцену докторске дисертације и именује комисију за јавну одбрану.

Београд, 25. април 2023. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

Др Саша Бован, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Београду

Др Данило Вуковић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Београду

Др Бојан Спаић, ванредни професор
Правног факултета Универзитета у Београду

Др Наташа Симић, виша научна сарадница
Института за психологију Филозофског факултета
Универзитета у Београду

Др Ана Вуковић, научна сарадница
Института друштвених наука